

REPENSAR A TEORÍA. DEBATES PARA UNHA MODERNIZACIÓN DA HISTORIOGRAFÍA LITERARIA TRADICIONAL

Arturo Casas Vales (2021).

Procesos da historiografía literaria galega: Para un debate crítico
(Venecia: Edizioni Ca' Foscari)

Edizioni Ca' Foscari da Universidade Ca' Foscari en Venecia publicou a finais do 2021 o libro *Procesos da historiografía literaria galega: Para un debate crítico*, de Arturo Casas Vales.

O volume preséntase coma unha análise crítica dos procesos de institucionalización das historias da literatura galega pero é amais un arduo exercicio de autorreflexión epistemolóxica. A partir dos traballos de Pierre Bourdieu, Xoán González Millán, Antón Figueroa ou Helena Miguélez Carballeira, entre outras, Casas Vales cuestiona as narrativas que articulan as funcións do historiador e da historia literaria nos discursos dominantes da academia galega.

Por un lado, procura a redefinición do concepto de historiador da literatura, ó criticar aquela tradición, máis ou menos ortodoxa, que aprenden esta figura coma un observador desprexuízado, un intelectual obxectivo, un axente *atopos* —alleo ó espazo e tempo onde se sitúa—. Fronte a esta definición, Casas propón a figura do historiador coma a dun mediador, participante activo no presente a través da interpretación das obras e dos acontecementos do pasado. Trátase de aprender que os historiadores e as historiadoras da literatura, están suxeitos —igual cos autores e artistas que estudan— ás loitas por ocupar certas posicións e que esas traxectorias teñen efectos prácticos nas investigacións académicas que deciden comezar, na linguaxe que han de usar, e na escolla dos obxectos de estudo que se propoñen examinar. Traer ó historiador ó centro da discusión é un esforzo tamén por complementar, e se cabe por superar, o estudo sistémico das historias literarias que propuxera

Itamar Even-Zohar, trasladándonos dunha historia sistémica a unha «historia efectual». Esta «historia efectual» é unha historia autorreflexiva que ten en consideración os efectos prácticos que os historiadores teñen na recepción dos obxectos de estudo e nas traxectorias artísticas que investigan.

En segunda instancia, pero coa mesma intención de superar os modelos máis ortodoxos das historias literarias, Arturo Casas propón tamén unha revisión das historias da literatura máis tradicionais: «precísase unha historia literaria capaz de conxugar a razón filolóxica con outras heurísticas de procedencia disciplinar diversa —semióticas, culturolóxicas, sociolóxicas, económicas, comparatistas— para alcanzar así unha alternativa aos programas caducos» (p. 97). Se Casas Vales falaba antes dunha «historia efectual» que daba conta do papel activo dos historiadores na construción do obxecto de estudo, o autor propón agora unha historia do sistema literario que amais de «efectual» sexa tamén «relacional». É dicir, unha historia que analice «as relacións configuradoras de redes —non só autoriais, non só textuais» (p. 101). Un proxecto, no caso da literatura galega, que, dende unha perspectiva sociolóxica reflecta contra que e a favor de que tomaron posicións —no seu exacto tempo histórico en que viviron e no seu espazo de posíbeis—, escritores e escritoras coma Pardo Bazán, Rosalía de Castro, Filomena Dato, Clara Corral ou quen for.

A referencia ó concepto «relacional» coma ferramenta epistemolóxica non é, no caso xeral da historiografía galega e en particular de Casas Vales, algo banal. Os esforzos por parte de intelectuais galegos coma Antón Figuerola ou Xoán González Millán por dotar dunha matriz relacional os seus proxectos historiográficos son analizados por Casas Vales ó final deste volume.

González Millán que estudara Antropoloxía e Socioloxía na Universidade de Comillas atópase inmerso no mundo académico neiorquino a finais dos anos oitenta e durante a década dos noventa, cando Harrison White chega á Universidade de Columbia e Ira Katznelson xunta arredor da New School a sociólogos e historiadores de corte interdisciplinar coma Charles Tilly, Louise Tilly e Eric Hobsbawn.

Entre 1993 e 1996 White organizaría unha serie de palestras no centro Lazarsfeld, na Universidade de Columbia, onde se articularían as bases para unha socioloxía e epistemoloxía eminentemente relacional. Como resultado da súa asistencia a unha destas palestras o tamén sociólogo Mustafa Emirbayer —que chegara á New School en 1991— redacta o «Manifesto para unha Socioloxía Relacional» (1997) mentres organizaba un grupo de estudo sobre Teoría e Cultura na New School —grupo de estudo ao que asistían estudantes graduados e profesores de institucións coma NYU, Columbia, CUNY ou Princeton—. Nestes seminarios e grupos de estudo aos que é difícil pensar que González Millán permanecera alleo, artículanse e debátense conceptos dende os que hoxe estudamos a cultura e as sociedades dende un punto de vista interdisciplinar e relacional. Así, fronte ao concepto de «sistema» propónse o concepto de «rede social», fronte ao de «regra» introdúcese a idea de «estratexia» e fronte a unha percepción substancialista de termos coma poder, individuo ou intelectual, sinálase a imposibilidade de comprender estes conceptos fora do espazo de relacións onde cobran significado. Trátase, do mesmo xeito que Casas Vales propoña un estudo relacional das posicións a favor de que e contra que Pardo Bazán ou Rosalía de Castro se situaran historicamente, de aprender os conceptos e os axentes non en termos ontolóxicos ou substancialistas senón en termos relacionais. É dicir, en relación ó lugar e as tensións que estes axentes ou conceptos ocupan ou ocuparon en correspondencia con outros axentes e conceptos da súa mesma rede, do seu mesmo campo.

Ate aquí a primeira parte de *Procesos da historiografía literaria galega*, unha tentativa por redefinir e modernizar as definicións máis ou menos caducas sobre a figura do historiador e a función das historias literarias. Unha tarefa na que o público lector acompaña a Casas Vales nunha viaxe teórica a través de conceptos coma sistema interliterario, intersistema cultural ou campo literario.

Na segunda parte de *Procesos da historiografía literaria galega*, Casas Vales traslada a súa análise sobre os marcos teóricos e epistemolóxicos dende os que pensamos hoxe a historia literaria a unha análise igualmente reflexiva das obras máis significativas da historiografía lite-

raria galega. É un esforzo por delimitar, obxectivar e presentar ó lector os problemas epistemolóxicos propios da historiografía galega e reflexionar sobre os mesmos a partir das ferramentas teóricas discutidas na primeira parte.

A cuestión da emigración e como engadir e articular o *corpus* literario do exilio galego na historiografía galega máis tradicional —aquela de matriz estritamente nacional— sérvelle a Casas Vales para introducir varios dos problemas epistemolóxicos cos que loitamos inda hoxe aqueles que nos dedicamos aos estudos galegos. A través dunha análise da labor intelectual das Irmandades da Fala e a crítica literaria da revista *Nós*, Casas discute os conceptos de valor estético e valor literario en relación cos discursos sobre identidade nacional galega. Un repaso a obras coma *Cantigas* (1928) de Dolores Parga Serrano, *Cantares d'a terra* (1922) de Salgado y López Quiroga ou *Paisaxes* (1925) de Manuel Posse Rodríguez, levan a Arturo Casas a comprender como o descritivismo bucolicante, a mímese de formas populares e a exaltación do enxebrismo non son só motivos de inspiración literaria senón tamén o criterio dominante dende o que se avalía pero tamén se valora a produción literaria dos autores galegos. Ese vínculo entre terra, identidade e formas populares dende o que se len inda hoxe moitas das producións literarias galegas é parte do problema que Casas propón en relación co lugar do exilio/emigración na historiografía literaria. É dicir, se a crítica literaria galega historicamente interpretou e, sobre todo, valorou as producións literarias de acordo co vínculo terra-identidade, as migracións, as diásporas e o seu corpus literario quedarían reducidos «a notas de rodapé e apéndice segregados» (p. 17) nas historias literarias, pois este corpus de textos non responde ao perfil identitario ou a esa dimensión nacional que vertebraban as historiografías máis tradicionais.

Estas reflexións permítenlle a Arturo Casas introducir o seu capítulo sobre Luís Seoane e os lugares historiográficos do exilio na historiografía galega. Neste apartado, Casas engade as problemáticas inda viventes sobre o lugar do compromiso social no intelectual galego e cuestiona esa «obsesión reivindicativa» de certos académicos e das súas historias literarias que tenden a avaliar e valorar as obras literarias de

acordo a súa representatividade e reivindicación máis ou menos nacionalistas. Ademais, o capítulo de Luís Seoane dá continuidade ás reflexións sobre o lugar do exilio e a emigración na historiografía galega que percorren gran parte deste libro. A través da polémica entre Seoane e Ramón Piñeiro acerca da peza teatral *A Soldadeira*, Casas cuestiona a historiografía galega que sempre le o exilio en relación ou coma reacción ó galeguismo do interior, pero que non obstante non precisa ler a Piñeiro nin á resistencia cultural do interior en relación coa labor artística e política do exilio. En palabras de Arturo Casas non podemos pensar o campo literario galego sen situar nel as posicións de axentes intelectuais coma Luís Seoane ou Ramón Suárez Picallo: «¿Acaso Piñeiro é preciso para interpretar o proceso de Seoane mais este non o é para interpretar o proceso de Piñeiro? É Seoane prescindíbel para a intelcción dos chamados anos escuros e para explicar o que Xosé Luís Franco Grande denominou ‘resistencia cultural dunha xeración’?» (p. 184).

Procesos da historiografía literaria galega de Arturo Casas Vales é un esforzo sen parangón na historiografía galega por facer un exercicio sólido e efectivo de autorreflexividade intelectual. Arturo Casas presenta, dende unha perspectiva crítica, unha análise detallada das correntes teóricas dende as que se articularon e se articulan hoxe gran parte das historias literarias máis recentes. E esa reflexividade sobre os conceptos e as epistemoloxías o que lle permite máis tarde cuestionar modelos caducos de historiografía literaria e buscar modelos que non perciban o exilio literario coma un mero apéndice do *corpus* literario galego, modelos que despracen o criterio de «localización única» para literaturas nacionais non estatais e que non se cansen de someter á historización conceptos a miúdo deshistorizados coma «sistema», «regra» ou «valor literario».

JOSÉ ANTONIO LOSADA MONTERO
Southwest Minnesota State University
jose.losadamontero@smsu.edu